

پسته ایران؛ خاستگاه صنعت پسته آمریکا

سحر نخعی

دبیر کمیته بازرگانی انجمن پسته ایران

پلاک درخت پسته مادر در ایستگاه تحقیقات آمریکا که بذر آن از ایران بوده است

سیمران ستهی گزارشگر مستقلی است که در زمینه علوم، مواد غذایی و فرهنگ گزارش تهیه می‌کند و در دو سال اخیر کتاب و پادکست ارائه شده توسط وی توانسته مقام بهترین تولیدات در حوزه مواد غذایی را به خود اختصاص دهد. در ادامه، یک مقاله از ستهی که در ۵ مهرماه امسال در وبسایت newfoodeconomy.org منتشر شده، آورده شده است.

روز چهارشنبه ۲۶ سپتامبر ۲۰۱۸، رئیس جمهوری آمریکا، دونالد ترامپ، در مجمع عمومی سازمان ملل از موضع خود مبنی بر اعمال مجدد تحریم‌های تجاری علیه کالاهای ایرانی دفاع کرد. این تحریم‌ها قبلاً به دنبال تفاهم هسته‌ای ۲۰۱۵ با امضای رئیس‌جمهور سابق آمریکا، باراک اوباما، لغو شدند که اخیراً توسط ترامپ دوباره اعمال شدند. تصمیم جدید ترامپ صنایع بزرگی در ایران را تحت تأثیر قرار خواهد داد؛ از فرش و اتومبیل گرفته تا مواد غذایی. اما یک کالای با اهمیت و خاص، تأثیر تحریم‌های بین‌المللی و عواقب این سیاست‌ها را خیلی خوب نشان می‌دهد؛ پسته!

امروز صنعت سود آور پسته آمریکا در سرتا سر جهان شناخته شده است. جدا از بحث مبدأ و منشأ این محصول، دیدن موفقیت بزرگ آمریکا در تولید پسته لذت‌بخش است، اما تاریخچه پنهان آن جذاب‌تر است؛ داستانی که نشان می‌دهد چگونه این پسته کوچک سرنوشت و تاریخ ایران و آمریکا را به هم گره زده است.

در دهه ۷۰ میلادی سالانه حدود ۱۰ هزار تن پسته از ایران وارد آمریکا می‌شد. آن زمان مرسوم بود که برای پنهان کردن لکه‌های روی پوست استخوانی پسته آن را رنگ می‌کردند تا ظاهر مطلوبی به خود بگیرد (طرفداران پسته به آسانی از نوک انگشتان قرمزشان تشخیص داده می‌شدند). آن زمان تولید داخل آمریکا ناچیز، ولی در

سیل دانشجوهای انقلابی به سفارت آمریکا شد. انتقاد شدید ملت آمریکا از گروگان‌گیری در ماه آوریل به اوج خود رسید و با ناکام ماندن تلاش نظامی برای نجات گروگان‌ها، تشدید هم شد. کارتر به تلافی این اقدام، ورود کالای ایرانی به آمریکا را به طور کامل تحریم کرد که این شامل پسته محبوب هم می‌شد.

متحدان آمریکا از ممنوعیت تجاری علیه ایران حمایت کردند و دسترسی باغداران ایرانی به منابع مالی و صادرات را به شدت محدود کردند. برای باغداران ایرانی حفظ تولید در اشل بالا سخت شد. در آمریکا اما تقاضا برای پسته مثل همیشه بالا بود و تولیدکنندگان آمریکایی قدم به وادی تولید پسته گذاشتند. تولید پسته در سال ۱۹۸۰ فقط در کالیفرنیا که امروز اکثریت تولید پسته امروز آمریکا در آنجا متمرکز است، حدود ۱۲ هزار تن شد.

۵۲ گروگان باقیمانده در سفارت آمریکا در ژانویه ۱۹۸۱، چند دقیقه بعد از مراسم سوگند یاد کردن رئیس‌جمهور جدید،

حال تغییر بود، البته نه به خاطر تغییر در کشاورزی یا ترجیحات غذایی، بلکه به دلیل رابطه ناپایداری که بین آمریکا و ایران به عنوان یکی از قدیمی‌ترین تمدن‌های دنیا وجود داشت.

صبح روز چهارم نوامبر ۱۹۷۹، صدها دانشجوی پزشکی و مهندسی ایرانی که در آمریکا به «متحجرین تفنگ به دست» معروف شدند از دیوار سفارت آمریکا در تهران بالا رفتند و ۶۶ دیپلمات و کارمند آمریکایی را به گروگان گرفتند. این اقدام در واکنش به حمایت مداوم آمریکا از شاه مخلوع ایران صورت گرفت. محمدرضا پهلوی که در سال ۱۹۵۳ با حمایت سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا به منظور تداوم نفوذ غرب بر منابع عظیم نفتی ایران به قدرت رسیده بود، در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی ایران به مصر فرار کرد، اما در اواخر اکتبر ۱۹۷۹ جیمی کارتر رئیس‌جمهور وقت آمریکا به وی اجازه داد تا برای درمان پزشکی وارد آمریکا شود. ورود شاه به آمریکا به منزله حمایت غرب از رژیم سرنگون شده پهلوی قلمداد شد و باعث سرازیر شدن

رفسنجان که در فلات مرکزی ایران واقع شده، نه تنها زادگاه پسته است، بلکه متنوع‌ترین ارقام پسته را پرورش می‌دهد. وایت‌هوس که به حق لقب «پدر صنعت پسته آمریکا» براننده اوست آن رقم موفق را «کرمان» نام نهاد.

تقریباً نیم قرن بعد در سال ۱۹۷۶، اولین محصول تجاری رقم پسته کرمان در آمریکا به ثمر رسید و در حدود ۹۰۰ تن پسته برداشت شد. رقم کرمان که امروز هم رقم اصلی پسته در آمریکا محسوب می‌شود درشت، خندان و پرمغز است. در سال ۲۰۱۷ برداشت پسته آمریکا به ۴۵۰ هزار تن رسید. همه اینها نتیجه کاشت یک دانه پسته ایرانی به وزن یک چهارم آنس بود. از تحریم‌ها همچنان به عنوان ابزاری برای سیاست‌های خارجی آمریکا استفاده می‌شود و برای تولیدکنندگان پسته در داخل آمریکا سرچشمه چالش و آرامش محسوب می‌شوند. رفع تحریم‌های تجاری در سال ۱۹۸۶ برای تولیدکنندگان پسته آمریکا نقطه عطفی بود؛ آمریکا تجارت با ایران را از سر گرفت و پسته ایرانی دوباره راه خود را در قفسه‌های سوپرمارکت‌های آمریکا پیدا کرد. هم زمان درختان پسته آمریکا هم به اوج بلوغ خود نزدیک می‌شدند. این رقابت باعث ایجاد لایه جدیدی از یک بازی سیاسی - اجتماعی شد؛ تولیدکنندگان و ضباطان آمریکایی که نگران بودند واردات پسته ایرانی موقعیت فروش محصول آنها را به خطر بیندازد، درخواست خود را به کمیسیون تجارت جهانی ارائه دادند. آژانس فدرال موافق بود که قیمت پسته ایرانی می‌تواند تهدیدی برای تولید داخل آمریکا محسوب شود، از این رو بر پسته خشک در پوست ایرانی تعرفه وارداتی بالای ۲۱۴ درصد تحمیل کرد. این تعرفه ضد دامپینگ حامی تولید داخل، ژوئن امسال تمدید شد و همچنان تا امروز بر قوت خود باقی است.

مدیر اجرایی انجمن باغداران پسته آمریکا، ریچارد ماتویان، معتقد است آمریکا گوی سبقت تولید پسته را از سال ۲۰۰۸ از ایران ربوده و تبدیل به بزرگ‌ترین تولیدکننده پسته دنیا شده است. ایران و آمریکا از آن زمان تا کنون در رتبه اول و دوم بودن در تولید پسته به شدت با هم رقابت دارند و در مجموع عرضه کننده ۸۰ درصد پسته دنیا هستند. ماتویان می‌گوید: «صرف نظر از سال‌های به شدت کم محصول، آمریکا بزرگ‌ترین تولیدکننده پسته خواهد ماند. کمبود آب در ایران میزان تولید این کشور را پایین خواهد آورد و آمریکا به افزایش سطح زیر کشت خود ادامه خواهد داد.»

سحر نخعی سخنگوی انجمن پسته ایران می‌گوید: «درست است که در حال حاضر کمبود آب و افت کیفیت آن چالش‌های اصلی در مناطق سنتی پسته کاری در ایران محسوب می‌شوند، اما تولید پسته ایران با توجه به افزایش سطح زیرکشت پسته در سایر استان‌های پسته‌خیز ایران روند ثابتی طی خواهد کرد.»

با این حال، حتی اگر روند تولید در ایران ثابت بماند، فعالین صنعت پسته ایران با محدودیت جدید صادرات به آمریکا

رونالد ریگان، آزاد شدند. اگرچه تحریم‌های تجاری نهایتاً طبق توافق طرفین رفع شد (رفع تحریم‌ها منوط به آزادسازی کامل گروگان‌ها بود)، اما تولید پسته در آمریکا به طور غیرقابل بازگشتی در حال افزایش بود. طبق گفته محققین مرکز تحقیقات دانشگاه دیویس آمریکا، «پسته به مهم‌ترین و موفق‌ترین محصول کشاورزی قرن بیستم در آمریکا تبدیل شد.»

خاستگاه پسته از آسیای میانه و جنوب غربی است، جایی که در ابتدا پسته وحشی رشد کرد. پسته که یکی از اعضای خانواده بادام هندی محسوب می‌شود، هزاران سال بود که به عنوان غذا و دارو مصرف می‌شد. براساس روایت‌های تاریخی از حدود ۶۰۰۰ سال قبل از میلاد مسیح این درخت وحشی بومی سازی شده و در تپه‌های شیب‌دار افغانستان و جنوب شرقی ایران و بعدها کل امپراطوری ایران کشت می‌شده است. کم‌کم پای پسته به غرب هم باز شد و در سال ۳۰ میلادی جزئی از آشپزی رومی‌ها و اسپانیایی‌ها هم شده بود. بعدها در هزاره اول میلادی، جاده ابریشم پای تجارت این محصول را به اروپای جنوبی، آفریقای شمالی و چین هم باز کرد.

قرن‌ها بعد، در اواسط دهه اول قرن نوزدهم میلادی، پسته به آمریکا رسید. مشتری پر و پا قرص پسته در آمریکا مهاجرانی بودند که از خاورمیانه به نیویورک آمده بودند. رابطه پسته با آمریکا در سال ۱۹۰۴ عمیق‌تر شد، چون برای اولین بار پسته در خاک آمریکا توسط وزارت کشاورزی آمریکا (USDA) کاشته شد. البته قسمتی از باغاتی که احداث شد، کلکسیونی از گونه‌های مختلف پسته بود که برای اهداف تحقیقاتی زیر کشت رفته بود، نه تولید تجاری.

در آن زمان، ایران پیشروی بی‌رقیب تولید پسته در دنیا بود. اما بخشی از تغییراتی که در بازار در حال وقوع بود از سال ۱۹۲۹ شروع شد که گیاه‌شناسی به نام ویلیام وایت‌هوس برای جمع‌آوری بذره‌های مختلف پسته به خاورمیانه سفر کرد. آقای وایت‌هوس که یکی از کارمندان وزارت کشاورزی آمریکا بود، سرزمین پارس را زیر پا گذاشت تا پسته‌هایی پیدا کند که در آمریکا قابل کشت باشد. ماه‌ها بعد وی به آمریکا بازگشت و امیدوار بود بتواند ۱۰ کیلو نمونه پسته‌ای که از ایران آورده بود را در آمریکا بکارد. پسته در اقلیمی که تابستان‌های خشک و طولانی و زمستان‌های ملایم داشته باشد رشد می‌کند، پس قرعه به نام دره ساکرامنتو افتاد که به لحاظ کشاورزی خاک حاصلخیزی داشت و میزبان پسته‌های آقای وایت‌هوس شد.

سال‌ها طول کشید تا وایت‌هوس نمونه‌هایش را آزمایش کند. وی به دقت به درختان رسیدگی می‌کرد و تغییر تدریجی رنگ دانه‌های پسته را از سبز کم‌رنگ به زرد و صورتی مشاهده می‌کرد. اما از هزاران دانه‌ای که وی جمع کرده بود، فقط یکی با اقلیم آن منطقه سازگار بود.

به گفته یکی از مسئولین انجمن باغداران کالیفرنیا «وایت‌هوس آن دانه پسته را از یکی از باغات متعلق به خانواده آگاه که از تولیدکنندگان با سابقه پسته در رفسنجان بودند، برداشته بود.»

علیرغم پافشاری ترامپ برای جایگزینی «ایده وطن پرستی» به جای «ایدئولوژی جهانی شدن» یک چیز یادمان نرود: **اگر ایران نبود آمریکا نه پسته آجیلی داشت، نه صنعت پسته!** در پایان یادی کنیم از سیاستمدار فرانسوی آقای ژان انتلم بریلات که در کتاب «فیزیولوژی مزه» (۱۸۲۵) می‌گوید: «سرنوشت ملت‌ها فقط بستگی به نحوه تغذیه آنها دارد». امروزه هیچ کشوری در زمینه منابع کشاورزی ۱۰۰ درصد خودکفا نیست. پس باید گفت: سرنوشت ملت‌ها محدود به نحوه تغذیه خودشان نیست، بلکه به چگونگی غذا رساندن به یکدیگر بستگی دارد و سرنوشت‌شان اینگونه به هم گره می‌خورد.

صنعت پسته ایران شده است. «جدا از آن، تشدید جنگ تجاری میان آمریکا و چین می‌تواند به عنوان یک عامل بازدارنده عمل کند؛ حدود ۷۰ درصد از پسته آمریکا صادر می‌شود و بیش از نیمی از این میزان به ارزش ۳۳۹ میلیون دلار به چین می‌رود. ماتویان می‌گوید: «به دلیل تعرفه‌های جدید وضع شده علیه پسته آمریکا، سهم بزرگی از این بازار نصیب پسته ایرانی خواهد شد.» باب کلاین، مدیر کمیته اجرایی پسته آمریکا، می‌گوید: «صرف‌نظر از رقابت صادراتی این دو کشور با هم، مسلم است که تقاضا برای مصرف پسته همیشه وجود خواهد داشت. تولید جهانی جوابگوی میزان تقاضای جهانی نیست، پس هر قدر محصول تولید شود برایش بازار وجود دارد.»

مواجه‌اند. رفع تحریم‌های تجاری علیه ایران در سال ۲۰۱۶ تأثیر چندانی بر بازار داخلی پسته آمریکا نگذاشت، چرا که تعرفه بالای ضد دامپینگ همچنان پا بر جا بود. در آن زمان مغز پسته ایرانی بود که توانست بعد از رفع تحریم‌ها جایی در بازار پسته آمریکا پیدا کند (مورد استفاده آن در بستنی، شیرینی کانونلی و سایر شیرینی‌جات است) چون که مغز پسته از تعرفه گمرکی ضد دامپینگ معاف بود. در حال حاضر، به دلیل اعمال مجدد تحریم‌ها توسط ترامپ، وضعیت صادرات حدود ۵۰۰ تن مغز پسته ایرانی در خطر است. سحر نخعی دغدغه اصلی را تأثیر تحریم‌ها بر بازار پسته ایرانی می‌داند. «ایجاد محدودیت‌های مالی و بانکی بار دیگر باعث تحمیل و افزایش هزینه‌های تجارت در

